

Vecāka par valsti

FANIJA BUDOVSKA patlaban ir viens no vecākajiem cilvēkiem Latvijā – viņai ir simt četri gadi un rit simt piektais. Fanijas kundze domā, ka tik ilgi nodzīvojusi, pateicoties gēniem, savai ģimenei un liktenim: «Katram cilvēkam ir savs horizonts, mans ceļš līdz tam vienkārši ir bijis garāks.»

ILZE: Vai jūsu dzimtā ir zināmi arī citi ilgdzīvotāji?

MĀRIS: Jā, ir gan. Protams, ne visi senči piedzīvojuši tik garu mūžu kā mamma, bet sakarības ir. Piemēram, viena mammas māsa nodzīvoja līdz 92 gadu vecumam, otra aizgāja 80 gados, viņai bija vēzis. Bet zinu, ka ir radinieki, kas dzīvojuši līdz 100 gadiem – manam vecvectēvam bija teju 110, arī mammas māsiņai tagad ir 95 gadi.

Jūs piedzimāt gadā, kad sākās Pirmais pasaules karš.

FANIJA: Jā, un tajā pašā gadā mans tēvs Andrejs krita Tīrelpurvā. Man bija skaists un izdarīgs tēvs, armijā viņš bija pulkvedim Kalpakam adjutants. Kalpaks reiz prasījis, vai nav bail, jo pirmās lodes tak tieši uz viņu galvām raidīšot... Nē, bail tēvam nebija, un tā viņš arī krita – ar lodi galvā.

Mamma palika ar trim mazām meitiņām – es biju zidainītis mammai uz rokām, vidējā māsiņa turējās viņai pie brunčiem, vecākajai māsiņai bija trīs gadi. Vienā mirklī mainījās visa dzīve – mans tēvs bija bijis uzņēmīgs tirgotājs, un mamma bija inteliģenta sieviete, četrus gadus Tartu mācījusies. Kolkā, kur mēs dzīvojām, mani vecāki bijuši gana turīgi saimnieki, un tad uznāca karš. Tēva vairs nebija, un mammu izdzina no mājām, visu Kurzemes piekrasti toreiz evakuēja. Mums bija pašu audzināts zirgs, skaists un stalts, bet to paņēma armija... Tad nu mamma no kaimiņu onkuļa dabūja vecu zirdziņu ar vienu aci, ratos sasēdināja mūs, maziņās, un vēl gotiņu pie saites veda. Tāpat arī citi iedzīvotāji – steigā mēs visi atstājām Kolkū. Bija nakts, sāka līt lietus. Iedomājieties – mamma ar trim mazulišiem, no kuriem viens krūts bērns,

Mēs tiekamies ar Fanijas kundzi un viņas tuvajiem – dēlu Māri Budovski un vedeklu Skaidrīti Smildziņu-Budovsku. Visi kopā gan tādēļ, ka cienījamā simtgadniece vairs nedzird tik labi kā kādreiz un savējie jau iemanījušies, kā omīti labāk uzrunāt, gan arī tādēļ, ka ir Latvijas valsts svētku mēnesis un Budovski ir ļoti patriotiska un saliedēta latviešu ģimene. Māris Budovskis pirms gandrīz 30 gadiem bija to deputātu vidū, kuri balsoja par neatkarīgu Latviju. Viņa sieva Skaidrīte savulaik bija spoža basketboliste un pasaulē čempione TTT komandas sastāvā, bet, kad lielais sports beidzās, viņa savu dzīvi pakārtoja ģimenei – audzināja meitas un rūpējās, lai visiem mīļajiem būtu omulīga ģimenes ligzda.

Diemžēl mūsu sarunā nevarēja piedalīties Fanijas kundzes mazmeita, plastikas ķirurģe Evija Rodke-Sproģe, jo viņa tieši tajā laikā atradās kongresā Amerikā. Taču Evija noteikti gribēja pateikt, ka vecmāmiņa viņām abām ar māsu Agniju ir ļoti nozīmīgs cilvēks un dzimtas sieviete, no kuras mācīties dzīvot un nodot šīs zināšanas tālāk saviem bērniem.

gājusi iekšā kādā sētā naktsmājas lūgt, bet tur iznācis tāds vecis uz lieveņa un nelaidis vis! Par laimi, iznākusi saimniece un ielaidusi mūs zirgu stallī pārnakšņot. Un tā mana mamma, kura nekad nebija smagu darbu strādājusi, sāka slaukt govīs, barot cūkas un darīt citus lauku darbus, lai mums būtu, ko ēst un kur dzīvot. Tā aizsākās mans liktenis, bet tas jau ir tālu atpakaļ... Mamma tika galā un, neskatoties uz smagumu, ieaudzināja mums patiesas vērtības.

Kādas tās ir?

Pacietība, darba mīlestība, kārtība. Ja dari, tad izdari. Pienākums ir svarīga lieta. Nekāda falšuma, nekādas mānīšanās! Mamma nemīlēja negodīgu rīcību, nekrāpās – ja bija labāki laiki, priecājāmies, ja gāja sliktāk, iztikām, kā ir. Bija arī tāda lieta, ka viena radniece mudināja mūs braukt prom uz Vāciju, bet mamma negribēja, viņa uzskatīja, ka svešumā mūs nekad tā neuzņems kā dzimtenē.

Patriotisms jūsu ģimenē ir svarīga līnija?

SKAIDRĪTE: Pilnīgi noteikti! Jāsaka gan, ka vairāk tas nāk no Māra dzimtas. Manā ģimenē bija citādi – kad es augu, par tām Latvijas un patriotisma lietām tā īpaši nerunāja. Kad sāku spēlēt basketbolu, biju taču Padomju Savienības izlasē, man bija obligāti jāstājas komjaunatnē... Es visu patriotisko, latvisko vairāk sāku apzināties, kad apprecējos ar Māri, tas viņu dzimtā tā nopietni bija, Māra tēvs bija savulaik izsūtīts.

Māris bija viens no tiem deputātiem, kuri balsoja par Latvijas neatkarību. Tas bija drosmīgi, vai ne?

Skaidrīte: Jā, bija gan. Atceros, pēc tam, kad bija pučs, Mārim kā nacionāli noskaņotajam ieteica mūs, visu ģimeni, aizvest prom no mājām, uz kādu drošāku vietu.

Fanija: Es labi atceros to dienu, kad mēs gaidījām pie Saeimas un mans dēls tur iekšā sēdēja un balsoja par neatkarību. Mēs, visi cilvēki, kas tur ārā stāvējām, raudājām no laimes. Par savu valsti, savu noteikšanu un brīvību. Jā, tā tas bija, un laiks gāja. Tagad daudzi saka, ka ir vīlušies Latvijā. Es ne! Jo zinu, ka katrs sākums ir grūts, un neviens jau nav pateicis, cik ilgs katrai norisei ir sākums.

Mums ir piemērs pagātnē, kā Ulmanis svešu varu sagrauztā valstīnā panāca unikālus sasniegumus. Skolas atjaunoja, biedrību namus, laukus apstrādāja, dārzus iekārtoja. Atceros, reiz mēs ar vienu meiteni nācām no skolas, pretim nāc Ulmanis ar iekšlietu ministru Bērziņu, tieši pie Ķuzes konfekšu veikala. Viņi ieliet tajā bodītē, un mēs caur logu vērojam, ko viņi izvēlas. Ulmanis iznāca ar kādām četrām kulītēm konfekšu. Mēs abas stāvam un skatāmies – laikam ļoti izteiksmīgi

tas bija –, Ulmanis mūs pamanīja, paņēma vienu kulīti un sniedza mums: «Lūdzu!» Mēs bijām mēmas. Neatceros pat, vai pateicām paldies vai ne.

Jums pašai ir divi dēli izaudzināti – vai bijāt stingra mamma?

Fanija: Nē, man drīzāk bija tāds brīvais stils audzināšanā. Nopērt puikas es nevarēju. Māris, vecākais, man reiz teica – labāk būtu sadevusi pa dibenu, nevis morāli lasījusi, no tās ir daudz sliktāk! Tā iegadījās, ka man bija atbildīgs darbs, visa piekrastes pārtika no Ģipkas līdz Ovišiem gāja caur manām rokām. Biju stipri apzinīga un, lai visu paspētu, kur vien varēju, pa ceļam pagulēju. Ļaudis jau runāja – tā ir tā Kolkas veikalvede, viņa mūždien kaut kur guļ! Bet kā man bij' negulēt, ja visu nakti biju strādājusi, lai veikalos viss no rīta būtu? Nuja, un, tā kā man bija daudz darba, mums ar puikām parasti bija tāda labprātīga sarunāšana par visām lietām. Jo dusmas un bļaušana jau neko nedod! Un, redz, bez visas lielās stingrības man izauga labi dēli, abi izmācījās par mediķiem.

Arī mazmeitu lūgumiem bieži esmu piekritusi. Reiz viņas dikti gribēja Kolkā uz balli, es gāju līdz. Vēl ar mums nāca tāda meitene Antra no kaimiņiem. Bet vecāki bij' noteikuši, ka pusdivpadsmitos jābūt mājās. Tik feina balle bija, tik skaisti spēlēja, meitenes priecīgas, dejo... Bet norunāts paliek norunāts, laikā ejam prom. Esam jau zāles durvis, kad sāk spēlēt *Mazo putniņu deju* – meitenes skatās uz mani lielām acīm, un es atmetu ar roku, lai iet, – skrieniet atpakaļ, šitā deja ir jānodanco! Labi, nodanco ar', un ejam priecīgas mājās. Manējām jau tad nekas, bet trešajai meitenei tēvs nāk pretim un jau siksnu ņem no biksēm ārā! Es lecu viņam priekšā: «Tu gribi sist savai meitai? Lai viņai sāpētu? Sit man! Tik priecīgi mums gāja, un mēs nokavējām, jo sāka spēlēt *Mazo putniņu deju* – un es teicu meitenēm, lai iet dejojot. Un, ja tu šito nesaproti, tad sit man, nevis meitai!» Un šis vairs neteica neko, jostu ielika atpakaļ biksēs un viss.

Skaidrīte: Jā, omīte daudz ko meitenēm atļāvusi un par viņām iestājusies. Atceros, kā es pati piekususi vakaros nolasīju meitenēm kādu pasaku, un viss – jāguļ! Atbraucam uz Kolku pie omītes, un notiek šitā – ome abām pa vidu, katrai meitenei sava rociņa, gari stāsti izdzīves, pasakas, un, kamēr mazās neaizmieg, omīte augšā neceļas. Kur tad es tā varētu? Mēģināju, bet tak aizmigu jau pirmā... Tolaik, kad abas meitiņas bija mazas (*Eviņai un Agņijai ir divu gadu starpība. – aut.*), man likās, ka vispār nav laika – autiņi jāmazgā ar rokām, un es biju tik kārtīga mamma, ka visu arī gludināju, vēl vāriju putras, spiedu vārīto dārzenu

biežņus cauri marlei... Man tā vajadzēja, es biju tik pareiza. Bet arī pārgurusi.

Kā jūs tagad to izjūtat, vai tas atmaksājās?

Skaidrite: Es domāju, ka jā. Man ir bijuši divi periodi dzīvē – pirmais bija viens vienīgs sports. Otrais – mājas, ģimene, bērni. Un tas otrais bija grūts, teikšu atklāti. Jo Māris sākumā daudz bija prom, studēja Maskavā, aspirantūrā. Es vēl starp mājas darbiem rāvos ar rasēšanu, lai kaut ko nopelnītu... Bet kopumā uzskatu, ka tas bija to vērts, jo mums izaugušas ļoti labas meitas, viņām ir laba karjera, darbs, ģimenes.

Māris: Zinu, ka Skaidritei tas nenācās viegli, tāpēc jo vairāk novērtēju. Lielākais ieguvums ir pēctecība – tas, ko meitenes saņēma bērnībā, tagad nāk atpakaļ viņu ģimenēs.

Skaidrite: Jā, tas ir zināms gandarijums. Dzīve paskrien tik ātri, kad piedzimst bērni! Es atceros, cik ļoti jaunībā gaidīju, kad man paliks 21 gads. Likās, ka laiks velkas tik ilgi! Bet vēlāk, kad apprecējāties un piedzima meitas, laiks sāka skriet arvien ātrāk. Bērni auga, ikdienu ritēja, tad jau meitas bija izaugušas, jau izgāja pie vīra, dzima mazbērni, auga, nu jau daži pieauguši... Mazliet tā sajūta man tagad ir kā pie sistas siles, ka neesmu vairs tik vajadzīga. Ne jau tādā burtiskā nozīmē, jo mēs jau tiekamies, un viss ir labi, bet – ja tā no sirds jāsaka, visu dzīvi ir tā cerība, ka, pag, pag, vēl jau būs laiks padzīvot tā zaļi un priecīgi, bet... tikmēr jau vecums ir klāt, un manā gadījumā arī ar visādām fiziskām vainām – nu, kur tu cilvēks metiesies zaļi padzīvot, ja knapi paiet vari? Tā tas ir, par lielo sportu un slavu arī ir jāmaksā. Bet, atgriežoties pie bērnu audzināšanas un stingrības, – ar mazbērniem ir citādāk, protams, ka es viņus lutinu! Eviņas bērni tagad mazāk ciemojas, visi trīs jau lieli, bet jaunākās meitas bērniem ir 13 un 10 gadi, tos vēl redzu gana bieži.

Un kā jūs, Māri, domājat – vai bērņus vajag lutināt? Saka jau, ka pret meitām tēva sirds vieglāk atmaigst...

Māris: Jā, esmu bijis vairāk orientēts palutināt nekā nelutināt, bet tas nenozīmē, ka audzināšanas aspekts būtu iztrūcis. Tiesa, Skaidrite vairāk meitas audzinājusi, bet zināt, kā tas ir? Viņas visas trīs ir sievietes, tās ir sievišķās attiecības, sievišķā pēctecība, cita tematika. Es kā vīrietis starp viņām esmu jūties apmēram tā: ja varu izpildīt to, ko manas sievietes vēlas, un tie nav nekādi grēka darbi, tad esmu ar mieru, uz priekšu! (*Smejamies visi.*) Un vēl jau ir tāds rādītājs – mēs ar Skaidrīti esam kopā jau 51 gadu, un, ja es vēl brīvi un braši elpoju, tātad laikam jau pareizi

esam dzīvojuši, lietas darijuši un bērņus audzinājuši.

Fanijas kundze, kā jums šķiet, vai mūsdienu cilvēki Latvijā ir citādi nekā jūsu jaunībā?

Fanija: Īsos vārdos jau tā nepateiksi. Cilvēku ļoti iespaido vide, kur viņš dzīvo, iztikas minimums arī šodien ir citāds – prasības ir augstākas, un, ja nevari tās izpildīt, tad ir jāraud, jo netiec citiem līdzī. Katram laikam ir kas savs. Bet kaut kādā ziņā cilvēki visos laikos ir vienādi – ir labi, ir dusmīgi, ir skaudīgi, ir vēligi, bet vienmēr un visos laikos tā bijis. Svarīgi ir, lai cilvēks būtu brīvs, nevis sasaistīts. Tāpēc vienmēr esmu teikusi, ka pareizā audzināšanā ir svarīgi atļaut bērniem izteikt savas domas, ņemt vērā viedokli, aprunāties, nevis vienmēr apsaukt: ko tu te atkal runā, tev neviens neprasīja un tā tālāk. Tādi apsaukti bērni nekad nebūs brīvi savās domās un rīcībā. Atceros, ka Māris

Tur ir tāda kāršu spēle *FreeCell*, to viņa spēlē. Un viņa arī labprāt lasa – tiesa, ne internetā un arī grāmatas vairs ne visai, bet žurnālus gan, viņai viss interesē! Īpaši politiskās norises un žurnāls *Privātā Dzīve* – omīte ir lietas kursā par visiem, ko kurš dara, kurš ar kuru un kāpēc. Jā, un vēl kas, – starp citu, viņa raksta dienasgrāmatu!

Fanija: Jā, jau trīsdesmit gadus rakstu. Agrāk es rakstīju tādās burtnīcās un gada beigās metu ārā to burtnīcu. Līdz reiz mazmeita Agnija man teica: omīt, nemet ārā, es tev dāvināšu katru gadu tādu grāmatīņu, tu raksti un saglabā. Nu, tad nu visus šos gadus es tā arī dariju. Bet nu gan vairs netiek tie rakstu darbi, beidzamos gados acis arī švakākas, un nav vairs tādas lielas intereses rakstīt. Šad tad vienīgi pierakstu dažas muļķīgākās Saeimas runas, lai ieiet vēsturē, kaut ko palamājos par valdību.

Šad tad savā dienasgrāmatā pierakstu dažas muļķīgākās runas no Saeimas, lai ieiet vēsturē.

mazotnē mēdza stāstīt tādus stāstus! Piemēram: es nācu no skolas un man pretim lācis! Un mans vīrs tad teica tā: nekad neapsauc bērnu, kad viņš kaut ko fantazē. Lai viņš stāsta! Ja kušināsi, apzagsi viņa fantāziju, padarīsi nebrīvu. Vēl atceros, ka reiz ar mazmeitu Agniju braucām agrajā Kolkas autobusā, un viņa stiprā balsi sāka dziedāt dziesmu par mazo Mikausi – visi pasažieri jau iesnaudušies, nu bij' augšā. Bet es neko, neapsaucu bērnu, un skat, cilvēki arī sāka smaidīt, priecējās...

Varbūt ir kas tāds, kas jūs mūsdienās izbrina, ko nevarat pieņemt vai saprast?

Fanija: Reizēm par milestību, pirmo iemilēšanos aizdomājos... Manā jaunībā tā bija tāda vieglas jūsmas apdvēsta, maiga, pēc cerīziediem smaržojoša. Nezinu, vai jaunieši šodien arī tā mīl? Man jau šķiet, ka mūsdienu jauniešiem varētu būt grūtāk, jo daudz kas klājas pāri tam maigajam naivumam.

Manā jaunībā iepazīnās baznīcā, šodien internetā... Nu, tas tomēr ir pavisam citādi! Tolaik cilvēki bija viens otram redzamāki, tuvāki, dzīvīgāki, tas internets kaut kā ir pa vidu, kā tāda siena starpā.

Vai jums dators un internets ir svešs?

Skaidrite: Nemaz ar' ne! Omīte šad un tad mīl datorā pat spēles uzspēlēt.

Vai veselība jums laba visu mūžu turējusies?

Skaidrite: Vai, nav nemaz tik rožaini-omītei klājies. Piemēram, jaunībā, teju 20 gadu vecumā, viņa saslīmusi ar tuberkulozi – izredžu šo slimību izārstēt tajos laikos tikpat kā nebija, bet ārsti piedāvājuši braukt uz sanatoriju. Taču Fanijas mamma teikusi, lai brauc labāk uz Kolku pie viņas, drīzāk vesela būšot. Tā arī darijusi. Katru rītu viņai bija jāizdzer krūze silta saldā krējuma, tad bija jāiet mežā staigāt, jāēd priežu sveķi, ko mamma bija savākusi, un jādzēr zālīšu novārijumi. Pēc trim mēnešiem braukusi uz Rīgu atrādīties, un dakteri bijuši šokā – Fanija vesela! Tā, lūk, mēdz notikt. Bet arī vēlāk dzīvē, jau stipri gados, omītei bijušas dažādas veselības problēmas un operācijas, 92 gadu vecumā viņai izņēma lielāko daļu kuņģa. Ar visu to omīte turas labi, arī par apetīti nesūdzas!

Maza atkāpe ar mizanscēnu: tieši šajā brīdī Fanijas kundze sniedzas pēc cepumu trauciņa, un izskatās, ka viņas roka ir vāja, īsti nevar cepumiņus satvert. Prasu, vai palīdzēt padot tuvāk? Nē, viņa uzmet man draisku skatienu: «Viss kārtībā, es tikai gribēju dabūt to, kas dziļāk paslēpies, domāju, ka tas būs labāks!»

Kā nu tas būs, ja simtgadniecei nepavaicāšu par ēšanas ieradumiem! Kas jums vislabāk garšo?

Fanija: Vai... (*sapņaini*). Īsta lauku biezpienmaize ar rauga mīklu. Biezpiens, olas, krējums, cukurs, sviests – visas labas lietas tur iekšā! Jā, un vēl man no saldajiem ēdieniem ļoti garšo buberts. Gaļa gan vairs īsti neiet iekšā – karbonāde apnikusi, kotletes nevaru ciest. Kūpinātas butes gan man patīk un kārojas! Tāpat zupiņas garšo – piena zupa, vistas zupa – tikai bez lozberiem, lūdzu, un vēl man nepatīk, ka daudz burkānu liek. Jā, un buljonam jābūt *klāram*... Vispār vislabāk man patīk vārīt pašai, tad es visu daru, kā gribu, pielieku, ko gribu. Bet vairs īsti nav spēka. Kaut ko jau pašiverējos, bet ātri nogurstu. Jocīgi – līdz 102 gadiem es visu ko darīju, veļu mazgāju, Kolkā visas savas zemenes izravēju! Arī jau piekusu, bet atlika pagulēt 15 minūtes, un atkal varēju darboties. Laikam vecums klāt (*smejas*).

Sakiet, Fanijas kundze, vai esat kādreiz ar sportu nodarbojies? Varbūt arī tagad mēdzat rītā vai vakarā pavigrot?

Kā tad... (*sīrsnīgi smieklī*). No rīta gultā pēc pamošanās izkustinu kājas un rokas, lai asinis sāk riņķot, tas arī viss. Bet

zināt, ko es jums teikšu – istā vingrošana cilvēkam ir fizisks darbs. Piemēram, mājas solis Kolkā, kad vēl biju žirgtāka, – ēst jātaisa, veļa jāmazgā, māja jātīra. Tad dārzā kaut kas jāizravē, jāaplej, jāsalasa āboli... Tad jau vakariņas jārupē, un vakarā tikai viena doma – kā gultā iekrist un pagulēt. Nu, kur tur vēl vingrošana?! Tā varbūt vairāk tiem domāta, kam sēdošs darbs.

Atceros gan, ka mans vīrs, pats aizrāvis ar romiešu cīņām, jaunībā savulaik gribēja, lai arī es sportoju, ielika mani volejbola pulciņā. Nu, labi. Tās serves man sanāca tīri nekas, bet, kad tā bumba svilpdama uz manu pusi lidoja, tad es tikai brēcu un laidos no laukuma prom. Domāju, nu, nākamreiz varbūt būs labāk... Bet nekā, atkal nāk šnākdama tā bumba, un es bēgu prom. Nē, es teicu vīram, es negribu priekšlaicīgu nāvi, kad tā bumba mani nosit uz laukuma!

Un tomēr, jābūt taču kādam noslēpumam, kā jums izdevies tik labi saglabāties?

Fanija: (*Smejas sīrsnīgi un ilgi*.) Nu gan jūs mani izjautrinājāt! Man tiešām liekas, ka man ir slikts izskats! Katru reizi, kad ieskatos spogulī, nodomāju – ak kungs, vai tiešām es tik slikti izskatos?! Kaut kā atmiņā man tāds tīri

nekas savs spoguļattēls glabājas, bet tas jau bija pirms gadiem 40 vismaz... Ja tā nopietni jāsaka, man liekas, ka lielā vecumā kaut kad cilvēks vienkārši iekonservējas un nekas īpaši tajā izskatā vairs nemainās.

Driķet, es sarunas noslēgumā pavaicāšu kādu no vienas puses banālu, no otras – nemaz ne tik banālu jautājumu cienijama vecuma cilvēkam? Fanijas kundze, kā jums šķiet, kas tas ir – dzīves jēga?

Fanija: Nemaz nav banāli, bet... Dzīves jēga ir tāds mākslīgs jēdziens, tas nav īsts, to neviens nevar izzināt un pateikt kā akmeni iekaltu. Jo vispār jau tā jēga ir katram sava – zemniekam tāda, zinātniekam atkal citāda, mūziķim vēl citāda. Man liekas, ka dzīve ir tā iekārtota, ka svarīgi ir precēties un dzemdēt bērnus, jo tas ir ieguldījums nākotnē. Jā, ģimenes dibināšana un bērnu audzināšana ir dzīves jēga visai cilvēcei. Bet ko nu mēs par to jēgu un vecumu tik daudz – es labāk gribu pateikt, ka jums skaista jaciņa mugurā, es jau pašā sākumā ievēroju!

Paldies, Fanijas kundze, jums arī ir skaista kleita!

Jā, paldies, man vienmēr ir patīkušas košas krāsas (*dzīvesgudri smaida*).